

สารรอบรู้ ศูนย์สุพรรณบุรี

บทความ
ธนะรัตน์ ทับทิมไทย

SUPHANBURI

วัฒนธรรมการใช้สอย - ชีเก๋า

ชี้เท้า หรือ ถ้าว หมายถึงส่วนที่เป็นผงละเอียดยของเชื้อเพลิง ที่เหลือจากไฟเผาหมดแล้ว ครัวเรือนภาคใต้สมัยก่อนก็เหมือนๆ กับในภูมิภาคอื่นทั่วไป คือนิยมใช้ฟืนหรือถ่านในการหุงต้มอาหาร และให้ความร้อนเพื่อประโยชน์อย่างอื่นทั้งในสังคมชนบทและสังคมเมือง แม้ในปัจจุบันนี้บ้านเมืองจะมีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมากขึ้น มีเครื่องหุงต้มและอุปกรณ์ให้ความร้อนในลักษณะต่างๆ ที่ไม่ต้องใช้ฟืนและถ่านมากขึ้น เช่น การใช้แก๊ส และเครื่องไฟฟ้า เป็นต้น แต่ชาวภาคใต้จำนวนไม่น้อยยังคงใช้ฟืนและถ่านกันอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมชนบททั่วไป ชี้เท้า จึงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านรู้จักกันดี และโดยเฉพาะในสมัยก่อนชาวใต้ รู้จักนำเอาชี้เท้ามาปรับใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันหลากหลายลักษณะ จนเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับการสั่งสมและสืบทอดกันเรื่อยมา แม้ปัจจุบันนี้บ้านเมืองจะเจริญขึ้นมาก แต่วัฒนธรรมการใช้ชี้เท้าหลายลักษณะยังคงดำรงอยู่ในสังคมชาวภาคใต้ ลักษณะการใช้ประโยชน์จากชี้เท้าของชาวภาคใต้ที่นิยมกันทั่วไปคือ

1. ใช้ในการขัดถู

ซึ่งชาวภาคใต้นิยมเรียกกันว่า "ขัดชี้เท้า" หรือ "ถูชี้เท้า" หมายถึงการใช้ชี้เท้าถูถูๆ หรือชี้เท้าผสมสิ่งอื่นขัดถูสิ่งต่างๆ พอจะแบ่งออกตามสิ่งที่นิยมขัดถูได้ดังนี้

..... (ก) ใช้ขัดถูสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ นิยมกันมากในการใช้ขัดถูเครื่องใช้ในครัวเรือนที่ทำด้วยโลหะ กระเบื้องและแก้ว เช่น หม้อ กระทะ ถ้วยชาม แก้วน้ำ เป็นต้น

..... ชาวภาคใต้นิยมใช้ชี้เท้าขัดถูสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ มาช้านานแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมสมัยก่อนซึ่งยังไม่ค่อยมีเครื่องมือหรือวัสดุสำหรับขัดถูเหมือนในสมัยนี้ ประกอบกับครัวเรือน

ชาวใต้สมัยก่อนนิยมใช้ฟันหรือถ่านในการหุงต้มดังกล่าวแล้ว จึงทำให้ข้างหม้อ กระทะ หรือภาชนะ
หุงต้มอื่นๆ มีเขม่าควันไฟจับเป็นคราบดำเร็ว แม้จะมีที่รองสำหรับกันควันไฟแล้วก็ตาม (ดู กัน
หม้อ) จึงจำเป็นต้องขัดถูบ่อยๆ สิ่งที่ชาวบ้านสมัยก่อน นิยมนำมาใช้เป็นเครื่องขัดถูมากอย่างหนึ่ง
คือ ขี้เถ้า เพราะหาได้ง่ายและมีคุณภาพในการขัดถูดีด้วย นอกจากนั้นแล้วยังใช้ ขี้เถ้าขัดถูเพื่อ
กำจัดคราบมันหรือความสกปรกของถ้วยชาม ช้อน กระทะ หม้อ แก้วน้ำ ฯลฯ

..... วิธีขัดถูด้วยขี้เถ้าคือ เอาภาชนะหรือสิ่งของที่จะขัดถูชุบน้ำให้เปียกจนทั่วหรือจะแช่น้ำไว้
ก่อนสักกระยะหนึ่งก็ยิ่งดี เอาขี้เถ้าจำนวนหนึ่งใส่ถ้วยหรือกะลา (ชาวใต้เรียก "พรก") โดยอาจใช้เป็น
ขี้เถ้าแห้งหรือใส่น้ำพอขี้เถ้าแฉะๆ ก็ได้ แล้วเอาเศษผ้าหรือเปลือกมะพร้าว (ชาวใต้เรียก "พดพร้าว")
จุ่มลงในขี้เถ้าและหยิบให้ติดขี้เถ้าขึ้นมาจำนวนหนึ่ง แล้วนำมาขัดถูภาชนะหรือสิ่งของนั้น ขัดเข้าไป
มาหลายๆ ครั้งจนสะอาดเป็นที่พอใจแล้ว จึงล้างด้วยน้ำสะอาดภายหลัง ถ้าภาชนะหุงต้มติดคราบ
ดำของควันไฟหนาไป หรือติดคราบมันมาก หรือสกปรกเกินไปก็มักจะเอาขี้เถ้าผสมกับทราย
ละเอียดแล้วใช้ขัด

..... (ข) ใช้ขัดถูฟัน ในสมัยก่อนที่จะมียาสีฟันหรือยาสีฟันจะแพร่หลาย ชาวบ้านใช้สิ่งต่างๆ
ขัดฟัน เช่น เปลือกหมาก ผงถ่านไฟ ขี้เถ้า ฯลฯ ขี้เถ้าที่ใช้ในการขัดถูฟันจะต่างกับขี้เถ้าที่ใช้ในการ
ขัดถูสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ อยู่บ้าง กล่าวคือในการขัดถูสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ใช้ขี้เถ้าของไม้ทั่วไป
แต่ในการขัดถูฟัน ผู้ใช้จะเลือกขี้เถ้าของไม้บางชนิดที่เห็นว่าไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อร่างกายเท่านั้น
เช่น ไม้ใช้ขี้เถ้าของไม้ที่มียางเป็นพิษหรือไม้ที่ทำให้เกิดอาการคัน เป็นต้น เวลาใช้ใช้เฉพาะขี้เถ้า
หรือบางคนอาจใช้ขี้เถ้าผสมเกลือผง (ถ้าเป็นเกลือเม็ดก็ทำให้เป็นผงคลุกเข้ากับขี้เถ้า) แล้วใช้นิ้ว

มือ หรือเปลือกหอยมากอ่อน หรือเศษผ้าที่สะอาด จุ่มขี้เถ้าที่นึ่งซดสุก แต่โดยส่วนใหญ่แล้วจะใช้ขี้เถ้า
ของมือที่ถนัดจุ่มขี้เถ้าซดสุก จะทำให้ฟันขาวสะอาดและช่วยดับกลิ่นได้ด้วย

..... (ค) ใช้ซดสุกเพื่อซักเงาเขาสัตว์ เขาสัตว์ต่างๆ เช่น เขาวัว เขาควาย เขากวาง ฯลฯ
ชาวบ้านนิยมนำมาใช้ประโยชน์ต่างๆ เช่น ทำตุต (ตุ ตูต) ต้มมีด ที่เขวนเสื่อผ้า หรือนำมา
ประกอบ เป็นเครื่องประดับบ้าน เขาสัตว์ต่างๆ เหล่านี้นอกจากมีความเป็นมันเงาในตัวมันเองแล้ว
ชาวบ้านสมัยก่อนยังรู้จักเสริมให้เป็นเงาแวววาวขึ้นอีก โดยการเอาขี้เถ้าของไม้ผสมกับน้ำมันก๊าด
แล้วนำไปซดสุกเขาสัตว์เหล่านั้น ทั้งนี้มักจะซดสุกหลังจากที่ได้ใช้เศษแ้วที่คมๆ ซดเขาสัตว์นั้นแล้ว
เป็นการใช้ขี้เถ้าซดสุกเพื่อให้เกิดเงาแวววาวเท่านั้น มิได้หวังผลในด้านขูดผิวหรือตกแต่งรูปเขาสัตว์

..... เนื่องจากขี้เถ้ามีประโยชน์ในการซดสุกหลายลักษณะดังกล่าวแล้ว และเป็นที่ยอมรับใช้กัน
มากมาช้านานแล้วนี้เอง จึงเกิดเป็นสำนวนที่ใช้พูดกันในกลุ่มชาวภาคใต้อย่างหนึ่งว่า "เอาไปซด
ขี้เถ้า" หรือ "ซดขี้เถ้า" ซึ่งหมายถึงเอาสิ่งนั้น ไปทำให้สะอาด หรือทำให้ดีเสียก่อนนั่นเอง

2. ใช้เป็นน้ำกระสายยาหรือน้ำยา

ชาวใต้ทั้งที่เป็นไทยพุทธ และไทยมุสลิมรู้จักนำเอาขี้เถ้ามาใช้ประโยชน์ด้านนี้มานานแล้วเช่นกัน
ซึ่งใช้เป็นกระสายยาหลายขนานเพื่อรักษาโรคต่างๆ เช่น แก้กัว กัดเถาดานในท้อง ดับพิษไข้พิษ
สัตว์ เป็นต้น ขี้เถ้าจากกระดูกสัตว์นำมาเป็นกระสายยาดับพิษร้อนถอนพิษไข้โดยตรง ชาวไทย
มุสลิมใช้ขี้เถ้าในการทำน้ำยา "อาเฮปะนาวา ฮาดีฮานู" เพื่อรักษาผู้ที่เป็นไข้ต่างๆ เช่น ไข้จับสั่น ไข้
ทรพิษ ไข้ทับระดู ไข้ฮิสสุกฮิส ฯลฯ โดยการเอาขี้เถ้าตรงใจกลางเตาไฟ (ฮาดี - ใจ, ฮานู - ขี้เถ้า, ฮา

ตีฮานู - ชี้เถ้าที่อยู่ใจกลางเตาไฟ) กับข้าวสาร อย่างละเอียดใส่ลงในภาชนะซึ่งมีน้ำใสอยู่แล้ว กวนให้เข้ากัน แล้วปล่อยให้ตกตะกอน จะได้น้ำส่วนที่ใสซึ่งเป็นน้ำยาชนิดนี้ นำไปดื่มแก้ไข้ต่างๆ ดังกล่าวแล้ว การทำน้ำยานี้แม้จะมีวิธีการอย่างง่ายๆ ใครๆ ทำได้ก็จริง แต่ผู้ป่วยมักจะนิยมให้หมอทำให้ เพราะเชื่อว่ามีพลังกว่าทำเอง น้ำยาชนิดนี้เชื่อกันว่าเป็นเสมือนแม่ยาที่เดียว การรักษาใช้ดังกล่าวตามแบบพื้นบ้านมักจะทำให้ ผู้ป่วยดื่มน้ำยานี้ก่อน นอกจากจะไม่หายจริงๆ จึงใช้ยาอื่นต่อไป (ดู น้ำยา น้ำมันต์ หมากเสก - การรักษาโรคของไทยมุสลิม) นอกจากนั้นแล้วชาวภาคใต้ยังรู้จักใช้เฉพาะน้ำชี้เถ้าช่วยในการบำบัดบางอย่างด้วย เช่น เมื่อผู้หนึ่งผู้ใดถูกปลิงเข้าทวารหนัก วิธีบำบัดอย่างหนึ่งที่คนสมัยก่อนใช้คือ เอาชี้เถ้าละลายน้ำ แล้วกรองหรือตั้งไว้ให้ตกตะกอน เอาน้ำส่วนที่ใสให้ผู้นั้นดื่มก็จะทำให้ปลิงตายและช่วยขับปลิงออกมาได้ เหล่านี้เป็นต้น

..... การนำเอาชี้เถ้ามาใช้ประโยชน์ในการบำบัดรักษานี้ แม้ในวงการแพทย์แผนโบราณก็ยังคงใช้อยู่ไม่น้อย

3. ใช้ทำน้ำด่างซักเสื้อผ้าหรือเพื่อประโยชน์อย่างอื่น

ชาวบ้านสมัยก่อนใช้ชี้เถ้าทั่วไปทำน้ำด่างซักผ้าแทนการใช้สบู่หรือผงซักฟอก โดยการเอาชี้เถ้ามาละลายน้ำแล้ววางไว้ให้ตกตะกอน บางคนอาจแช่ไว้ข้ามคืนก็มีเพื่อให้เป็นน้ำด่างเข้มข้นขึ้น แล้วเอาน้ำส่วนที่ใสมาใช้แช่ผ้าและซักผ้า บางคนก็ทำน้ำด่างชี้เถ้า โดยเอาชี้เถ้าห่อผ้าแล้วต้ม แล้วจึงเอาน้ำนั้นมาใช้ซักเสื้อผ้า และบางคนเอาชี้เถ้าห่อผ้าแล้วต้มปนกับเสื้อผ้าที่จะซักเลยก็มี หลังจากซักเสื้อผ้าด้วยน้ำด่างชี้เถ้าแล้วก็ซักด้วยน้ำธรรมดาอีกสักครั้งสองครั้งจนสะอาด

..... บางคนใช้ประโยชน์จากน้ำค้างซึ่งเกาะด้านอื่นๆ ด้วย เช่น ใช้ในการต้มขนมขี้ (ขนมจ้าง - ทำด้วยข้าวเหนียวห่อด้วยใบไม้) ขี้เถ้าที่ใช้ในการนี้มักจะนิยมใช้ขี้เถ้าจากทางมะพร้าว กะลามะพร้าว และเปลือกผลทุเรียน โดยเอามาแช่น้ำปล่อยให้ตกตะกอน แล้วเอาน้ำส่วนที่ใสซึ่งชาวบ้านเรียกว่า "น้ำค้าง" (คือ "น้ำค้าง" นั่นเอง) ใส่ภาชนะต้มขนมขี้ เป็นต้น

4. ใช้ผสมดินเหนียวเพื่อนำดินไปใช้ประโยชน์ต่างๆ

ขี้เถ้า ที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ด้านนี้ใช้ได้กับขี้เถ้าทั่วไป แต่ที่นิยมกันมากมักเป็นขี้เถ้าจาก แกลบ โดยการเอาขี้เถ้ามาผสมและคลุกเคล้าให้เข้ากันดีกับดินเหนียวจนดูเป็นเนื้อเดียวกัน ขี้เถ้า จะทำให้ดินเหนียวมีความเหนียวตัวมากยิ่งขึ้น สามารถเกาะยึดตัวกันได้ดี แม้ถูกความร้อนก็ไม่ แตกง่ายได้ง่าย จึงเหมาะที่จะนำดินนั้นไปปั้นเป็นภาชนะต่างๆ หรือใช้ประโยชน์อย่างอื่น ใน ปัจจุบันนี้การใช้ประโยชน์จากขี้เถ้าในลักษณะนี้ก็ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่มาก

5. ใช้กำจัดศัตรูบางชนิดของพืชและสัตว์เลี้ยง

ขี้เถ้าที่ใช้ประโยชน์ด้านนี้เป็นขี้เถ้าจากเชื้อเพลิงทั่วไป ที่ชาวบ้านภาคใต้ นิยมปฏิบัติกันคือ

..... (ก) ใช้กำจัดเพลี้ยบางชนิดที่กัดกินใบ ผล หรือยอดอ่อนของพืชที่ปลูก เช่น แตงกวา แตงโม ถั่วฝักยาว ข้าวโพด มะเขือยาว ฯลฯ ทำให้พืชนั้นไม่เจริญเติบโตเต็มที่ หรืออาจถึงตายได้ ซึ่ง ชาวบ้านเรียกว่าพืชนั้น "ถูกยาริ" (ยาริ หมายถึง พยาริ) หรือ "ถูกคร่อม" (ดู ถูกคร่อม) ทางแก้มของ ชาวบ้านที่นิยมกันวิธีหนึ่งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันนี้คือ ใช้ผงขี้เถ้าโรยลงบนพืชนั้นให้ทั่วบริเวณที่ ถูกคร่อม เชื่อว่าจะทำให้คร่อมหายไปได้ภายใน 2 - 3 วัน

..... (ข) ใช้กำจัดสัตว์จำพวกเห็บ หมัด เหา ฯลฯ ที่มีบนตัวสัตว์เลี้ยง ซึ่งส่วนมากจะเป็นกับ สัตว์เลี้ยงประเภทที่เลี้ยงไว้ดูเล่น เช่น สุนัข แมว เป็นต้น โดยการใช้ผงขี้เถ้าทาคลุกบนตัวสัตว์นั้นๆ เช่นเดียวกัน เชื่อว่าจะทำให้พวกเห็บ หมัด เหา ฯลฯ เหล่านั้น ตายไปในที่สุด

6. ใช้คลุกตัวสัตว์เพื่อช่วยในการถอนขนสัตว์

มักใช้ในกรณีที่เป็นการถอนขนสัตว์ที่มีขนอ่อนและสั้น เช่น การถอนขน กระรอก กระเจิง เป็นต้น ขี้เถ้าที่ใช้ประโยชน์ด้านนี้เป็นขี้เถ้าจากเชื้อเพลิงทั่วไป โดยการนำเอาผงขี้เถ้ามาทาคลุกที่ตัวสัตว์ที่ ฆ่าแล้ว จะทำให้สามารถถอนขนสัตว์เหล่านั้นได้ง่ายขึ้น หลังจากนั้นก็นำสัตว์นั้นไปล้างและใช้ ประกอบอาหารตามต้องการ

7. ใช้รู้ดไหล

ก่อนที่จะนำปลาไหล ไปประกอบอาหารจะต้องกำจัดเมือกที่ตัวปลาไหลเสียก่อน ซึ่งอาจใช้หลาย วิธี วิธีหนึ่งที่ชาวภาคใต้นิยมใช้กันมากคือการใช้สิ่งต่างๆ ที่มีความระคายเคืองมารู้ดที่ตัวปลาไหล ซึ่งเรียกว่า "รู้ดไหล" (ดู รู้ดไหล) สิ่งที่ชาวบ้านใช้ในการรู้ดไหลมากอย่างหนึ่งคือ ขี้เถ้า โดยการใช้มือ กอบขี้เถ้ามาจำนวนหนึ่ง แล้วรู้ดที่ตัวปลาไหล (ซึ่งแขวนห้อยไว้) ตั้งแต่ส่วนหัวลงมาตลอดทาง ทำ เช่นนี้หลายครั้งจะทำให้หน้าเมือกที่ตัวปลาไหลหมดไปได้ บางครั้งมีการนำขี้เถ้าไปใช้รู้ดน้ำเมือกที่ ผิวสัตว์อื่นๆ บ้างเหมือนกัน เช่น ใช้รู้ดเมือกที่ผิวของปลากด ปลาตุ๊ก เป็นต้น แต่ไม่เป็นที่นิยมกัน มากนัก เพราะสัตว์เหล่านี้ มีน้ำเมือกที่ผิวไม่มากเหมือนปลาไหล การใช้ประโยชน์จากขี้เถ้าด้านนี้ จึงใช้รู้ดปลาไหลกันเป็นพื้น

..... นอกจากนั้นแล้วชาวภาคใต้ยังมีการนำขี้เถ้าไปใช้ประโยชน์อื่นๆ อีกหลายลักษณะ แต่ไม่ค่อยจะเป็นที่นิยมกันทั่วไปเหมือนลักษณะต่างๆ ที่กล่าวมาแล้ว เช่น การใช้ขี้เถ้าไล่มดแดง โดยเอาผงขี้เถ้าโรยที่บริเวณที่มีมดแดงมาก จะทำให้มดแดงตายหรือหนีไป บางครั้งขี้เถ้าก็เข้ามาเกี่ยวข้องในเรื่องความเชื่อของชาวบ้านด้วย เช่น เชื่อว่าถ้าผู้ใดจะเดินทางในวันพฤหัสบดี ก่อนลงจากเรือนให้เอาขี้เถ้าจากกลางเตาไฟเจิมหน้าผากผู้นั้น โดยกระทำพอเป็นเคล็ด เชื่อว่าจะทำให้การเดินทางในครั้งนั้นประสบแต่โชคดี เหล่านี้เป็นต้น

อ้างอิง

http://force8949.blogspot.com/2012/07/blog-post_1631.html